

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

BJERSJÖHOLM

EN RENÄSSANSBORG

FRÅN 1500-TALET

SKÅNE

AV

H. H. VON SCHWERIN

L U N D M C M X X I I I

B J E R S J Ö H O L M

BJERSJÖHOLM

EN RENÄSSANSBORG

FRÅN 1500-TALET

SKÅNE

AV

H. H. VON SCHWERIN

FILOSOFIE DOKTOR

L U N D M C M X X X I I I

Aktiebolaget
Skånska Centraltryckeriet
Lund 1933

I YSTADS omedelbara närhet och ej långt från havsstranden ligger Bjersjöholms gamla borg ¹⁾, eller rättare sagt resterna av densamma, ty av en ursprungligen fyrlängad anläggning återstår i våra dagar endast två flyglar, vilka, ehuru restaurerade, likväl ej längre tjäna som ägarens bostad. På en kulle av betydande höjd strax intill uppfördes nämligen år 1848 det nuvarande slottet, som genom sina dimensioner och sitt läge dominerar omgivningarna ²⁾.

När Bjersjöholms byggherre, Björn Kaas, år 1576 började uppföra borgen — ty med detta årtal avses sannolikt grundläggningsåret — valde han ett läge, som av en yngre tid ansågs förkastligt ur fortifikatorisk synpunkt. Han föredrog nämligen att slå ner sina bopålar på en holme i en sjö i stället för på den söder därom belägna kullen. Valet var ingalunda märkligt utan helt naturligt, ty belägenheten i sjön med dess sumpiga omgivningar skyddade för påträngande fiender, och den höga kullen hindrade insyn från havet och slättlandet. Efter samma principer bosatte sig även landets övriga herremän och undveko såväl flacka kusttrakter som områden, där vattendrag saknades. Var terrängen kuperad, valde man dalsänkorna och sällan höjderna. En senare tid hade delvis en helt annan uppfattning. Man ansåg, att en lågt liggande borg med lätthet kunde beskjutas från närbelägna höjder. Detta var anledningen till att Bjersjöholm jämt 100 år efter sin grundläggning (1676) av generalkvartermästaren Hintzke ej längre ansågs lämpat till försvar ³⁾.

Om Bjersjöholms borg har förut endast obetydligt skrivits. Brunius omtalar i en av sina resor en del intressanta detaljer, likaså Ljunggren ⁴⁾. På dessa auktorers tid existerade ännu huvud- eller portlängan, vilken återges på Richardts litografi i den senares arbete. I en yngre tid har borgen omnämnts av August Hahr i hans stora uppmättningsarbete, "Skånska Borgar", och den har därtill fått en kortare beskrivning av P. A. Olsson ⁵⁾. Då av naturliga skäl ej Brunius och ännu mindre de båda sistnämnda, moderna arkitekturhistorikerna kunnat yttra sig om byggnaderna i deras ursprungliga skick, har Burman-Fischers kopparstick varit den enda och, när det gäller detaljer, rätt otillförlitliga källan ⁶⁾.

Planer från 1500- och 1600-talet av skånska borgar äro ej blott sällsynta utan unika. Författaren till denna skrift, har hittills endast sett några förut delvis kända grundritningar av Krageholm, uppgjorda på början av 1700-talet, d. v. s. vid tiden för Christina Pipers restaureringar ⁷⁾. Men här gäller det dock ett till sin ursprungliga struktur i huvudsak ännu bevarat slott. Så mycket mera glädjande är det då, att ett antal omsorgsfullt och delvis i mycket stort format utförda planer över Bjersjöholm bevarats. De stamma från år 1680 (samma år som Burmans bild) och ha i 250 år dolts i Königsmarckska samlingen i Riksarkivet. Endast av en händelse ha de kommit till rätta, då ingen har haft anledning att söka dem på denna plats. Av största betydelse är, att tillkomståret för dessa ritningar och Burmans teckning är gemensamt, varför korrigeringar av det 76 år yngre kopparstickets "försköningar" äro lätta att göra.

Planerna, vilka som nyss nämnts stamma från 1680, äro sex till antalet och utförda av en viss Christopher Hartung, förmodligen en utländsk fortifikationsofficer ⁸⁾. På 1600- och 1700-talet behärskades nämligen arkitekturen och uppmättningskonsten nästan uteslutande

av detta truppslag. I detta fall har emellertid konstnärens namn ej så stor betydelse. Främst intresserar här frågan av vad anledning så grundliga mätningar och undersökningar företagits, ty det framgår med full klarhet, att ritningarna tillhöra en noggrann och omfattande beskrivning. Varje rum är nämligen numrerat. Detta helt visst ovärderliga aktstycke har emellertid, trots efterforskningar, ej kunnat återfinnas, varför vi så gott sig göra låter få hjälpa oss fram med ett tyvärr långt ifrån ingående och femton år yngre syneprotokoll ¹⁰⁾.

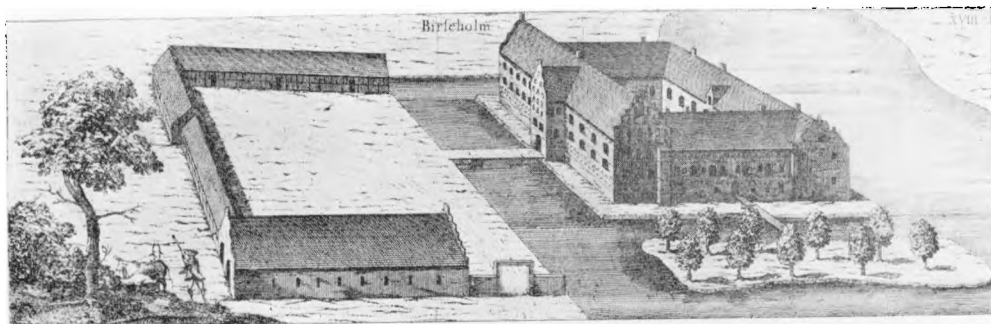
Att bestämt klarlägga anledningen till planernas tillkomst låter sig således ej göra. Men en plausibel förklaring gives dock. Bjer-sjöholm ägdes år 1680 av Magnus Gabriel De la Gardie, Sveriges störste byggmästare och konstmecenat ¹¹⁾, och det kan under sådana omständigheter synas helt naturligt, att han här liksom på alla sina andra egendomar ville igångsätta nybyggnader och moderniseringar ¹²⁾. En undersökning av möjligheterna har sålunda ägt rum, vars resultat föreligger i form av de här behandlade ritningarna. De la Gardie tycks emellertid ha funnit borgen för skröplig och antikverad och ej ansett den värd en säkerligen mycket kostsam restaurering. På grund av reduktionen hade han för övrigt vid samma tid förlorat alla sina rikedomar. Året därpå (1681) sålde han egendomen till fältmarskalken Otto Wilhelm von Königsmarck ¹³⁾, i vars släktarkiv planerna som nämnts ännu befinna sig.

B O R G E N F Ö R E F Ö R F A L L E T S T I D

Bjersjöholms borg var uppförd på pålar på en liten ö i en sumpig sjö (pl. I). Ön torde, ehuru ej fullt regelbunden, väl knappast vara ursprunglig utan synes ha tillkommit genom grävandet av två i vinkel gående kanaler. Den förbands i söder genom en vindbrygga med fastlandet. I öster förde en fast träbro ut till en liten oregelbunden holme, på vilken en trädgård var anlagd. Borgholmen, som enligt Burman-Fischers bild var fullt rektangulär, hade sitt nordöstra hörn så kraftigt avskuret, att avståndet mellan norra längans östgavel och sjön knappast var mer än en halv meter (fig. 1). Kopparstickaren har även felaktigt förlagt anläggningens längdaxel i öster—väster i stället för i norr—söder. Den lilla, mycket oregelbundna trädgårdsön med sina rätt betydande planteringar har även oriktigt återgivits.

På fastlandet, söder om vindbryggan, lågo ladugårdarna såsom en förborg, genom vilken infarten skedde på två ställen. Den ena passagen i nordost, närmast sjöstranden, återges på sticket, under det att den andra, belägen i hörnet mellan de icke sammanbyggda södra och västra längorna, endast syns på planerna. Ekonomibyggnaderna bilda en oregelbunden hästskoanläggning med inåtböjda armar. Burman-Fischer återger den däremot fullt regelbunden. Sydväst om förborgen fanns en större trädgård. Söder och väster om sjön utbredde sig stora sumpmarker.

Sådan var i stora drag Bjersjöholms belägenhet. Borgen bildade en i stort sett regelbunden rektangel (36×47 meter), av vars



*Fig. 1. Bjersjöholm år 1680.
Enligt Burman-Fischer.*



*Fig. 2. Bjersjöholm vid 1800-talets mitt.
Enligt Fr. Richardt.*

längor tre voro tvåvåninga och den södra eller huvudlängan trevåning. Denna senare hade på södra sidan ett porttorn (6,2 m. bredd, 3,7 m. djup), genom vilket man kom in på borggården ¹⁴). På den norra eller gårdssidan fanns ett i bottenvåningen tresidigt och högre upp femsidigt trapptorn (3,6 × 3,6 meter vid basen), som ej syns på Burman-Fischers bild, förmodligen emedan det saknade spira. Gavlarna hade renässansdekor med undantag för huvudbyggnadens östra, som var tinnad. Nordlängans östra gavel var av den karakteristiska typ, som först vid 1500-talets slut och 1600-talets början brukade förekomma (t. ex. vid Råbelöv och Trolle-Ljungby), en av de omständigheter, som tyda på, att denna byggnad var anläggningens yngsta.

Fasaderna smyckades av talrika rundbågiga nischer, blinderingar och bågfriser, varom såväl Burman-Fischers och Ljunggrens bilder som de till våra dagar bevarade längorna bära vittne (fig. 2). Proportionerna och fönsteraxlarnas antal återgivas felaktigt på kopparsticket. Mest påfallande är, att konstnären placerat porttornet mitt på sydfasaden under det att det i själva verket endast befann sig på två fönsteraxlars avstånd från östra gaveln. De båda fönsterlösa utbyggena på östra fasaden (latrintrummor) äro däremot fullt riktigt återgivna, och sådana ha f. ö. även funnits på de norra och västra fasaderna. Beträffande övriga smärre detaljer — förväxling av fönsteröppningar och blinderingar — får läsaren själv göra sina jämförelser.

Samtliga längor täcktes med tegel. Murarnas material är, som man i de bevarade byggnadspartierna kan iakttaga, ovanligt och originellt. Det består, visserligen som vanligt av två skal med en mellanfyllnad av kullersten, grus och lera. Men skalet är ej som i vanliga fall alltigenom av tegel utan är i nedre våningen uppbyggt av stora, rektangulära gråstensblock, vilka stundom nå aktningsvärda dimensioner. Sålunda observeras i de kvarstående murresterna från södra

längan, kvadrer av dimensionerna 1,5 m. $\times$ 0,5 m. och därutöver (fig. 3). Övervåningarna äro däremot av tegel.

Låt oss nu göra en rundvandring genom borgens olika rum och bese dem i det skick, vari de befunno sig vid 1600-talets slut. Det är troligt, att endast obetydliga förändringar ägt rum sedan byggnadstiden. Här gives alltså ett sällsynt tillfälle att med hjälp av de bevarade planerna och värderingarna skapa en tidsenlig och trovärdig bild av ett av renässansens skåneslott.

Vindbryggan leder fram till den rundbågiga porten. Mellan portornets andra och tredje våning är en rektangulär sten inmurad avbildande Gud Fader med den korsfäste Frälsaren, och däröver läses årtalet 1576 (fig. 4). Till höger och vänster sitta fyra vapensköldar med respektive underskrifter: "Björn Kaases federne oc möderne" — "fru Christine Nilsdatter federne oc möderne"¹⁶). I den långa och smala porten (2,7 $\times$ 14 meter) finnas ingångar till fem trånga fängelsehålor, insparade i de tjocka murarna. Endast en av dem har ljus (från gården), vilket sparsamt inströmmar genom en trång glugg. På höger hand leder en trappa med steg av trä ned i ett kvadratisk rum, *vinkällaren*, vars valv synas uppburna av en mitt i rummet stående pelare. Golvet är av lera.

Inne på borggården förmedlar trapptornet förbindelsen dels med källrarna väster om porten dels med huvudlängans övre våningar. Trappstegen äro genomgående av trä. Tornets inre upplyses av små gluggar.

SÖDRA LÄNGAN (11 $\times$ 36 m.)

*Källar-
våningen*

Om vinkällaren, till vilken man kommer direkt från porten, har redan talats. De större utrymmena ligga på andra sidan valvet och omfatta två kryssvälvda rum, åtskiljda av en rätt tunn (förmodligen

ej ursprunglig) mur (pl. II). Valven uppbäras av tre pelare, två i det större, *stora källaren*, och en i det mindre, *saltkällaren*. I den senare finnas två murade kar för förvaring av salt. Golven äro av lera.

Rumshöjden är 2,7 m. i vinkällaren och 2,1 m. i de övriga. Yttermurarna i denna våning synas vara 1,6 m. i söder, 1,5 m. i öster, 1,3 m. i väster och 1,3 m. inåt gården. De genombrytas i öster, väster och söder av trånga gluggar¹⁶⁾.

Andra våningen

Genom trapptornet kommer man upp i andra våningen (pl. III). En långsmal förstuga med tegelgolv upplyses av ett fönster. Härifrån kommer man genom dörrar i öster, väster och söder in i våningens övriga rum. Rakt fram (i söder) ligger *grönstugan* med tre fönster, tegelgolv, tegelspis och grönmalade paneler. Väster härom ligger *sommarsalen*, likaledes med tegelgolv samt eldstad av samma material. Rummet får ljus från fem fönster i väster och söder. Ett hemlighus finns inne i muren.

Öster om grönstugan är våningens största och förnämsta gemak, *frustugan*, beläget. Här är golvet av bräder och spisen av huggen sten. En dörr för in till östra flygeln, den enda existerande förbindelsen mellan huvudbyggnaden och borgens övriga delar. Rummet har fem fönster. I muren inåt gården finns dessutom ett utrymme med smal ingång och en liten glugg. Det kallas *smyckekammaren*. Till höger om detta lilla rum observeras en murklack, som inrymmer en lönntrappa till vinkällaren.

Från frustugan för en dörr in till det s. k. *kontoret över porten*, en liten kammare med tegelgolv, tegelspis och fyra fönster. Rummen ha i denna våning en höjd av 4,3 m. med undantag för frustugan och kontoret, som äro 0,6 m. lägre. Golvet är nämligen här något högre på grund av den därunder liggande porten. Murarnas tjocklek är mindre än i bottenvåningen (1,7 m.) och ungefär lika överallt. Porttornets väggar äro dock obetydligt tunnare.

En tredje våning finns som nämnts endast i denna länga (pl. IV). Den är indelad exakt på samma sätt som våningen inunder, och rummen hava även samma mått och äro försedda med tegelspisar och tegelgolv. De kallas *östra salen*, *västra salen*, *mellankammaren* och *kammaren över kontoret*. I östra salen, frustugans motsvarighet, finns ett hemlighus inne i muren. Av planen att döma är det möjligt att fyra av fönsteröppningarna i denna våning varit kastgluggar, enär de utåt markeras av bågar och äro försedda med särskilda måttsuppgifter.

Rumshöjden är 3,1 m., med undantag för östra salen, som är något lägre. Murarna äro utåt 1,30 m. tjocka och 1,20 m. inåt gården.

Från trapptornet leder en fritrappa av trä upp till vinden, som består av ett enda rum, "havreloftet" (pl. V). Detta upplyses av tre gluggar i vardera gaveln och har fyra tegelspisar. Två homejor tycks även ha förekommit inåt gården. Över porttornet finns ett mindre utrymme med två gluggar. Här förekom på Ljunggrens tid en hiss-inrättning, enär byggnaden då nyttjades som magasin. Gavlarnas höjd är 9,5 m.

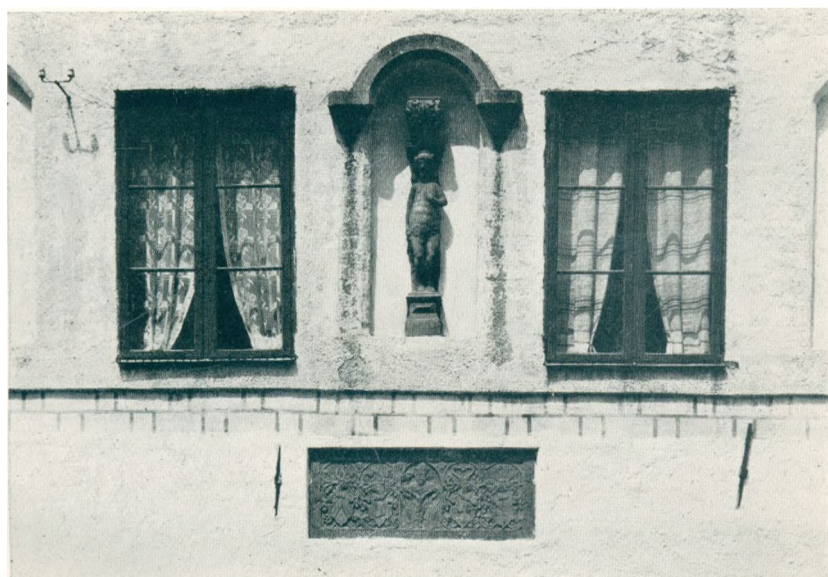
ÖSTRA LÄNGAN (8,5 × 24 m.)

Nedre våningen i denna länga saknar varje förbindelse såväl med våningen över som med anläggningens närgränsande delar (pl. II). Den indelas i fem rum, grupperade norr och söder om en smal, välvd gång, som från borggården för ut från bron till den lilla trädgårdsön.

Främst märkes "kyrkan" belägen intill norra flygeln. Den är utan tvivel borgens intressantaste rum och har, ehuru berövad sin inredning, bevarats i den i våra dagar kvarstående östra flygeln. Först i detta sammanhang kunna vi bekräfta, att en helgedom



*Fig. 3. Murparti från den rivna huvudbyggnadens västra gavel.
Foto: Carlborn, Ystad.*



*Fig. 4. Björn Kaas' vapensten och Kristusbilden därovanför,
inmurade i nuvarande östlängans sydgavel.
Foto: Carlborn, Ystad.*

verkligen existerat på denna plats, något som förut endast varit ett löst antagande. Brunius skriver att "samma rum skall fordom varit slottskapell" och P. A. Olsson omnämner endast, utan att antyda rummets eventuella ursprung, att där "finnes en troligen från någon kyrkobyggnad flyttad, som stöd använd sandstenskolonn" ¹⁷⁾. Hahr och Ljunggren nämna ingenting alls därom.

Entrén till det lilla kapellet sker från borggården. Rummet, som täckes av två gotiska ribbvalv, åtskilda av en enkel båge, är 6 m. i fyrkant. Valvstrålarna vila på i hörnen samt på båda sidor om skiljebågen insatta fjärdedelskolonner med koniska kapitäl, vilket förlämnar lokalen en omisskänlig kyrklig karaktär. Golvet är av tegel. Ljuset inströmmar genom ett högt fönster i öster samt ett likartat, men något lägre i väster. Beträffande inredningen citera vi syneinstrumentet: "2 Rader stohlar 5 st. på hwardera sijdan, 1 Prädikostohl medh bilthuggare Arbete på dertil een trappa, 1 Altare murat af steen, Kyrckio dörren medh stoora hängsler, samt een stoor Låås och nyckell". Av dessa inventarier är numera allt försvunnet, men det förefaller troligt, att den omtalade sandstenskolonnen, långt ifrån att vara flyttad från någon annan kyrkobyggnad, från början haft sin plats här som stöd för predikstolskorgen. Likaledes torde den Kristusbild, som, stödd mot en halvkolonn med en baldakinartat framskjutande volut, nu finns inmurad i östra längans sydgavel (fig. 4), ursprungligen ha tillhört altaret ¹⁸⁾.

Söder om kyrkan ligger ett tunnvalvt rum, *ladufogdens kammare*. Det har ingång från den lilla tvärgången och två små fönster i öster. Golvet är av lera.

På andra sidan om gången finnas två välvda rum jämte en liten förstuga med eldstad. Alla golv äro av lera. Det större rummet, *frustugukammaren*, har två fönster i öster, under det att det mindre, *mjölkstugan*, endast får ljus från en trång glugg i en nisch i muren.

Ingången är från gården. Rumshöjden är 3,3 m. med undantag för kyrkan, som är något högre (3,9 m.), och gången till ön, som endast mäter 2,7 m. Murarnas tjocklek är genomgående 1,20 m.

Övervåningen Övre våningen i denna flygel är endast tillgänglig från frustugan i huvudbyggnaden (pl. III). Det första rummet från söder räknat har tre fönster, varav ett åt gården, samt tegelgolv. Det är uppdelat i tre mindre utrymmen och benämnes *Annestugan med spiskammaren*. Därifrån kommer man in i ett stort rum med två fönster i öster och tre i väster, kallat *herrestugan*. Golvet är av tegel. Här finns vid ena kortsidan en bakugn och mellan denna och gården ett litet kontor som får ljus från en glugg.

Från herrestugan föra några trappsteg upp till en kammare ovanför kyrkan och med samma mått som denna. Rummet, som ej har någon särskild benämning, är avdelat med en brädvägg och har tegelugn och tegelgolv samt ett hemlighus inne i yttermuren.

Rummens höjd är 3,6 m. Kammaren över kyrkan är dock 0,8 m. lägre, beroende på de därunder varande höga valven. Murarna äro över allt 1,10 meter tjocka.

Vinden Vinden över denna länga, till vilken man kommer från norra flygeln, består av ett enda loft (pl. V). Höjden till takspetsen är 7,1 m.

VÄSTRA LÄNGAN (9,5 × 26 m.)

Nedre våningen Nedre våningen består av tre avdelningar (pl. II). Den nordligaste är *skorstenskammaren*, ett rum med lergolv, tegelspis och två fönster åt väster. Ingången är från gården. Därefter följer *storstugan* med brädgolv och ett hemlighus i yttermuren. Rummet har ett fönster i väster och två åt gården, från vilken även ingången är. Eldstad saknas.

Den sydligaste av de tre avdelningarna gränsar till huvudbygg-

naden och är genom tunna murar delad i fem mindre rum, som i explikationen gå under benämningen *fogdekammaren med köket*. Golvet är här av stampad lera. Ingången är från gården genom två dörrar. Två fönster finnas i väster. Själva köket, som har en tegelugn, upplyses däremot endast av en liten glugg åt gårdssidan,

Rumshöjden är genomgående 3,6 m. och murarnas tjocklek överallt 1,20 meter.

Övervåningen Övre våningen rymmer ett enda stort rum, slottets festsal, kallat *stora salen* eller *långa salen* (pl. III). Den är tydligen endast avsedd att begagnas vid högtidligare tillfällen och saknar förbindelse med undre våningen och de övriga längorna. Man kommer från borggården direkt in i den genom en övertäckt fritrappa av trä, vilken även för in i västra delen av norra längans övervåning. Rummet har avsevärda dimensioner (7 × 25 m.) och upplyses av 13 stora fönster. Golvet är av bräder. Två tegelspisar finnas, en vid vardera kortsidan, Rumshöjden är 3,6 m. och murtjockleken 1 m. på alla sidor.

Vinden Vinden, till vilken man kommer från norra längan, är oavdelad och mäter 7,1 m. i höjd till takspetsen (pl. V). I öster och väster finnas homejor.

NORRA LÄNGAN (10 × 33 m.)

Nedre våningen Denna byggnad tycks helt vara inrättad för ekonomiändamål.

Nedre våningen, vars samtliga lokaler hava kullerstensgolv, består från öster räknat av följande rum (pl. II). Ett stort *brygghus* med kölna, bryggkittel och två bakugnar samt en trappa av trä till övre våningen. Rummet har fyra fönster och ingång från gården. Väster därom följer *stora köket med köskammaren*. Där finns en ugn samt ett stort skåp i yttermuren. Rummet har tre fönster, alla åt gårdssidan. Ingången är även därifrån.

I längans nordvästra hörn ligger till sist ett liksidigt rum, *gamla*

borgstugan, med fyra fönster i norr och väster. Man kommer in dit från gården via en liten förstuga. Från borgstugan för en dörr in till ett *torvhus* med ett hemlighus i muren.

Rumshöjden är varierande. I borgstugan med angränsande rum är den 2,2 m., i köket med förstuga 3,3 m. och i brygghuset 3,1 m. Murtjockleken är liksom vid östra och västra längan 1,20 m. utåt men endast 0,80 m. inåt.

Övervåningen Till andra våningens östra del kommer man genom trappan i brygghuset (pl. III). Den indelas i två rum och en förstuga, vilket allt benämnes *loftet över brygghuset och köket*. Det östligaste rummet har två trånga fönsteröppningar åt öster och en likartad åt gården. I förstugan finns ett hemlighus. Rummet väster därom har två fönster. Golven äro av tegel.

Längans västra del, vilken indelas i ett större och ett mindre rum med en liten förstuga är fullständigt avskild från de nyss omtalade rummen. Man kommer in från fritrappan, som leder till den stora festsalen. Lokalen kallas *skullen med dess kammare*, vilken benämning torde härleda sig från den öppna takstolen. Här saknas nämligen loft. Golven äro liksom i våningens övriga delar av tegel. Två tegelspisar finnas.

Rummen äro 3,6 m. höga med undantag för loftet över själva brygghuset, som endast är 2,5 m. Murarna mäta utåt 1,1 m. men inåt gården endast 0,6 m.

Vinden Vinden över denna länga, som är tillgänglig genom trappan från brygghusloftets förstuga, kallas *maltloftet* och är liksom i de övriga byggnaderna ett enda stort rum (pl. V). Det har fönster i öster, väster och norr. Någon homeja, som enligt Burman-Fischers stick fanns åt gårdssidan, markeras ej på planen, men en dylik fanns däremot på utsidan. Loftets västra del har, som förut nämnts, öppet bjälklag. Gavelhöjden är liksom i östra och västra längorna 7,1 m.

Ladugårdarna eller förborgen, som redan omtalats i samband med Bjersjöholms situation och omgivningar, avbildas närmare på en särskild plan (pl. VI). De bestå av fyra olika längor, av vilka tre äro sammanbyggda.

Östra
tröskladan

Den östligaste (35×17 m.), som bildar den karaktäristiska hästskoanläggningens ena arm, är grundmurad (murarnas tjocklek c:a 1,2 m.) och smyckad med renässansgavlar. Taket är av halm. På vardera kortsidan finnas två rundbågiga inkörsportar. Huset kallas *östra tröskladan*. Planen upptar ej som Burman-Fischer några skottgluggar, men sådana ha dock säkerligen funnits, ehuru endast i form av smala springor liksom på de flesta skånska ladugårdar från denna tid. Även den på sticket avbildade vägporten, som förbinder denna länga och sjöstranden, saknas på planen, vilket emellertid måste vara ett förbiseende, enär den återfinnes på den stora situationsritningen.

Södra
längan

Sammanbyggd med östra tröskladan och bildande vinkel med denna ligger den långa och smala *södra längan* (62×7 m.), uppförd av tegel och korsvirke (murtjockleken 0,6 m.) samt täckt med halm. Den indelas i sex rum, vilka från öster äro: *stallet*, *stallkammaren*, *gäststallet*, *fähuset*, *fårhuset* och *halmladan*.

Tiondeladan

Södra längan är i längdriktningen sammanbyggd med den något bredare *tiondeladan* (23×11 m.), som består av ett enda utrymme. Den är uppförd i något grövre korsvirke med tegel (c:a 0,7 m.) och täckes med halmtak.

Västra
längan eller
oxstallet

I vinkel med de båda södra längorna ligger den sista av de i förborgen ingående byggnaderna, nämligen *västra längan eller oxstallet* (långsidorna 50 m. och 55 m. och kortsidorna 8 m. och 9 m.). Den är liksom sina båda närmaste grannar uppförd av korsvirke och tegel

under halmtak (murtjockleken c:a 0,6 m.). Denna stora byggnad är den enda fristående i hela ladugårdsanläggningen. Dess norra gavel når nästan fram till kanalens kant, och mellan dess södra, som är snett avskuren, och tiondeladan går en knappa tre meter bred passage, avstängd genom en port. Detta markeras tydligt på planen, men syns ej alls på Burman-Fischers kopparstick. Likväl torde denna infart få anses som den viktigaste, enär vägen här kommer från Ystad och på den andra sidan endast från Bjeresjö kyrka.

* *

Efter den nu fullbordade rundvandringen finns med stöd av gjorda iakttagelser åtskilligt att tillägga beträffande rums- och våningsdispositionen, det fortifikatoriska systemet samt anläggningens typ och ålder.

Någon speciell huvudbyggnad anges ej i syneinstrumentet, men man kommer trots detta strax till klarhet om, att södra längan är herremannens bostad. Den klara rumsfördelningen med få men stora gemak vittnar därom, och de olika rummens benämning styrker även riktigheten av denna uppfattning. Det stora trevåningshuset är med sina port- och trapptorn en separat byggnad, som till sin indelning äger många motsvarigheter. De tre andra mera tillfälligt och planlöst indelade längorna äro även enstaka byggnadskroppar, tillkomna en efter en och ej som vid de stora, ideala försvarsborgarna på en gång efter en från början given plan. Den omständigheten, att en förbindelse mellan längorna *endast förekommer på ett enda ställe* (mellan frustugan och annestugan), är bevis nog därför.

Rummens benämningar återkomma ständigt i denna tids syneinstrument, varför man kan draga den naturliga slutsatsen, att allmänt utbredda, enhetliga sedvänjor lågo till grund för vånings-

dispositionerna. De vanligaste namnen t. ex. frustugan, sommarsalen, fogdekammaren, mjölkstugan o. s. v. återfinnas överallt. Däri ligger dock ingenting egendomligt. Märkvärdigare är däremot, att ett så originellt namn som grönstugan ej är något för Bjersjöholm enastående. Rum med samma benämning återfinnas nämligen såväl vid Tunbyholm som Torup¹⁹⁾. En förklaring skulle kunna finnas däri, att rummet varit avsett för växter och "grönt" och sålunda spelat rollen av vinterträdgård. I jämtländska bondgårdar förekommer sålunda ännu i dag beteckningen "grönstuga" på rum, där blommor och växter placeras vintertid²⁰⁾.

De rum, som användas för herrskapets bruk och för representationsändamål, äro ehuru stora mycket enkla. Endast en spis av huggen sten existerar (i frustugan), och några träsniderier och speciella utsmyckningar (med undantag för grönstugans paneler) hör man ej talas om. Större lyx torde sålunda ej ha förekommit.

Såsom speciella märkvärdigheter få dock såväl kyrkan som den stora salen anses. En motsvarighet till den förra fanns som nämnts, endast på Krageholm, och den senare är, efter vad jag vet, enastående i sitt slag i Skåne. Salen tycks emellertid ha saknat varje utsmyckning, vilket dock ej alls är något ovanligt, då dylika festlokaler ej användes i vardagslag. Vid högtidliga tillfällen fingo gobelänger m. m. bidra till rummets förskönande. Man behöver blott tänka på den flärdfria Rikssalen på Uppsala Slott och dess motsvarighet på Kronborg för att finna likheter. I detta sammanhang är det även på sin plats att framhäva planernas och syneinstrumentets betydelse, förutan vilka det varit uteslutet att nu klarlägga, att västra längans övre våning ursprungligen bestått av ett enda stort rum. Beträffande rummens och våningarnas ändamål observeras vidare, och icke utan förvåning, att en förhållandevis liten del av det stora komplexet disponerats av herremannen och

hans familj. Huvudbyggnadens båda övre våningar (sex större och två mindre rum), de tre rummen i östra längans övervåning samt kyrkan och den stora salen stodo vid vardag och fest till familjens och dess gästers förfogande. Resten var tydligen avsedd för personalen och för ekonomiändamål. En hel länga (den norra) var liksom t. ex. på Torup uteslutande upptagen av kök, brygghus och förvaringsrum av olika slag. Men detta är ingalunda någonting för Bjersjöholm enastående. Under mina studier rörande skånsk slottsarkitektur har jag varit i tillfälle att genomgå talrika syneinstrument, vilka tydligt visa, att de rum, som i en byggnad före år 1700 voro avsedda för ekonomiändamål, upptogo en opropor-tionerligt stor del av de disponibla utrymmena.

I fortifikatoriskt avseende var Bjersjöholm väl skyddat, om man undantar den höga kullen, från vilken borgen, utan att ladugårdarna utgjorde något hinder, kunde beskjas frontalt och ovanifrån. Från övriga sidor ställde sig ett fientligt anfall betydligt svårare. I öster utbredde sig ett stort sankt område, "Stora Måsenn", i väster låg ett likartat, "Ma-Eng", och i norr sjön. Vägarna från Ystad och Bjerresjö, vilka gingo längs sumpmarkerna, kunde bestrykas såväl frontalt som flankerande. Hade fienden lyckats erövra ladugårdarna möttes den av fronteld från borgen. Från porttornet möjliggjordes även flankeld. Kanalerna lågo även hindrande i vägen, vindbryggan var uppdragen och porten tillsluten. Från vilken sida fienden nu än sökte framtränga, kunde den beskjas. Ytterligare en ingång fanns visserligen, nämligen på östra sidan, men den nådde man endast genom att erövra trädgårdsön, som emellertid hela tiden kunde hållas under eld. Bron därifrån och till borgen var för övrigt av trä och lätt att riva. Lyckades fienden nå borgholmen, kunde den angripas med kokande vatten och beck från de övre våningarnas kastgluggar, och kunde den trots allt taga sig in på borg-

gården återstod det svåraste, nämligen att intränga i huvudbyggnaden. Där fanns nämligen endast den smala torntrappan att tillgå, och det stora huset hade som nämnts ingen annan förbindelse med de övriga byggnaderna än till östlängans andra våning, varifrån man dock icke kunde komma vidare. — Det var sålunda ett efter 1500-talets åsikt tillfredsställande fortifikatoriskt system, som Bjersjöholm förmådde uppvisa. Att en senare tid fann *en enda* detalj så graverande, att borgen ansågs omöjlig att försvara, har redan tidigare sagts.

Det måste emellertid likväl antydvas, att Bjersjöholms försvarssystem, ehuru tillfyllest, i påfallande grad saknade finesser. Borgens styrka låg i dess svåråtkomlighet och i dess dolda läge. Men försvarsanordningar i form av karnap och skyttegångar ha säkerligen icke funnits, och huruvida kastgluggar existerat kan som nämnts ej med visshet konstateras. De stora fönsteröppningarna och framförallt salbygget göra ej något särdeles krigiskt intryck. Men man får ej heller glömma, att borgens byggnadstid inträffade så pass sent, att behovet av ett effektivt försvar ej längre var så stort som förr. Vid tiden för den fjärde längans tillkomst fanns redan sådana slott som Svenstorp, vars okrigiska karaktär är oförneklig. Bjersjöholm bör således på sätt och vis ej räknas till samma kategori som Trolleholm och Widtskövle, ty sammanbyggandet av de fyra längorna har säkerligen ej som vid dessa slott skett uteslutande med tanke på försvar utan även av praktiska skäl. Förutom huvudbyggnaden hava under årens lopp ytterligare tre längor blivit av behovet påkallade, och man sammanbyggde dem alla, liksom den skånske bonden ännu under 1800-talet gjorde, kring en gård. Anläggningen med fria flyglar var ju en senare tids påfund, det får man ej glömma.

Återstå nu frågorna om borgens typ och byggnadernas ålder.

Anläggningen som helhet upptages i P. A. Olssons typologi under C 3: "Borgen på pålad holme, ladugårdsbyggnaderna på fast land (eller på egen holme)", till vilken grupp även Torup, Hovdala och Marsvinsholm räknas ²¹⁾. Den trelängade, mot borgholmen öppna ladugården med sina sidvända infarter tillhör i sin tur den första av P. A. Olssons tre förborgstyper, vilken bl. a. omfattar så kända exempel som Trolleholm och Widtsköfle. Slutligen ingår själva borgen i Hahrs typologi under IV: "Den slutna fyrlängade borgen" med sammanbyggda huslängor, omgivande en vanligen kvadratisk gård samt med i regel torn och utsprång²²⁾, vars enklare form representeras t. ex. av Svaneholm och den här behandlade anläggningen, med vilken för övrigt det porttornförsedda, ursprungligen fyrlängade Krageholm förete de största likheterna ²³⁾. Dessa båda slott äro som nämnts även de enda i Skåne (klostren undantagna), som med säkerhet haft kyrka ²⁴⁾.

Beträffande Bjersjöholmsanläggningens ålder har av det föregående tydligt framgått att borgen år 1576 ej byggdes på en gång. Fullbordad med fyra längor torde den stått först vid det nya seklets början. De bevarade resterna kunna givetvis ej ge någon exakt föreställning om ordningsföljden mellan de olika byggnadernas tillkomst i tiden. De här behandlade planerna lämna emellertid ett tydligt besked.

Den stora, trevåniga sydlängan med sitt porttorn samt trapptornet åt gårdssidan, som var den enda passagen mellan våningarna, vittnar med sina tjocka murar och trånga källargluggar om, att detta är det ursprungliga fasta hus, som Björn Kaas år 1576 uppförde. Tänkas kan, att delar av denna byggnad skulle vara av äldre datum, men det enhetliga byggnadssättet och det regelbundna kva-derstensmurverket tyda ej därpå. Byggnaden kom alltså i sitt ursprungliga skick att tillhöra Hahrs typgrupp II: "Den enlängade

med torn och framsprång försedda borgen“²⁶), vilken bland annat representeras av Skarhults östra länga. På sätt och vis hör även Krageholm dit, ehuru där ingick en äldre kärna i portlängan. Hahr upptar emellertid denna borg liksom Bjersjöholm uteslutande under grupp IV, och detta med orätt²⁶).

Huvudlängan torde sålunda, oavsett om delar därav stamma från tiden före 1576, vara borgens äldsta. Denna min uppfattning delas ej av P. A. Olsson, som anser, att den östra längan redan torde funnits på platsen före Björn Kaas' tid. Hans bevis därför är endast, att "den östra längan gör ett mera ålderdomligt intryck än den ännu kvarstående västra", vilket i och för sig torde vara alldeles riktigt. Jämförelsen gäller således ej den försvunna huvudbyggnaden²⁷).

Men Olsson invecklar sig även i motsägelser. Under det att han i sitt borglexikon *fullt riktigt* anför, att huvudlängans östra del vid rivningen fick stå kvar och bilda en fortsättning på den enligt hans uppfattning äldre östra flygeln, säger han på ett annat ställe, att Björn Kaas' borg "*uppfördes med porten stödd mot den gamla östlängan*"²⁸). Här räknar han således det ännu kvarstående partiet av huvudbyggnaden helt och hållet till den östra flygeln. Att jag ej missuppfattat honom framgår bäst därav, att han i detta sammanhang gör en jämförelse med Svaneholm, där förhållandet just är sådant.

Den, som kommit sanningen närmast, är Aug. Hahr, som i sitt anförda arbete säger, att "*i den ena flygeln (den östra) synes en äldre del ingå*". Han syftar tydligen här på resterna från huvudbyggnaden (fig. 5), men han har däremot ej uppfattat, varifrån dessa stamma. Detta framgår bäst därav, att han på grund av den genom rivningen av sydängans huvudpartier samt de moderna men fullt stilenliga förändringarna (en nyuppförd sydgavel och gemensamt sadeltak) fått den uppfattningen att det, som till våra dagar beva-

rats, är *långflyglarna*, under det att förhållandet i själva verket är det rakt motsatta²⁹⁾. Men Hahr har emellertid alldeles rätt, då han betecknar resterna från Björn Kaas' hus som de äldsta. Sedermera ha de östra och västra längorna uppförts. Därom vittnar den omständigheten, att skiljemurarna mellan dem och huvudbyggnaden i alla våningar ha samma tjocklek som i detta hus för övrigt. Det gäller således tydliga tillbyggnader.

Av de båda tvärflyglarna är den östra säkerligen äldst, och den gör också, som nyss anförts, enligt P. A. Olsson ett ålderdomligare intryck än sin västra motsvarighet. De välvda källarrummen, de oregelbundna fönsterraderna med små gluggar och de tjockare murarna vittna därom. Den västra flygeln är däremot närmast att betrakta som ett modernare salbygge med sitt stora och väl upplysta festgemak i övervåningen och sina även i nedre våningen stora fönster.

Såsom den yngsta i anläggningen följer till sist den norra långbyggnaden med påfallande tunna murar åt gårdssidan och karaktistiska senrenässansgavlar.

Rörande ladugårdarnas ålder är slutligen ej mycket att tillägga. Äldst torde väl den östra grundmurade längan vara, vilken troligtvis tillkommit på Björn Kaas' tid. De övriga byggnaderna hava med största sannolikhet uppförts under 1500-talets sista årtionden i samband med borganläggningens fullbordande.



Fig. 5. Östra längan från väster. Det bredare byggnadspartiet med den spetsiga gaveln är återstoden av gamla huvudbyggnaden.

Foto: Carlborn, Ystad.



Fig. 6. Kyrkan mot öster.

Foto: Carlborn, Ystad.

BORGENS FÖRFALL OCH DESS TILLSTÅND I VÅRA DAGAR

Det finns icke många borgar, som i likhet med Glimmingehus bevarats orörda såväl till det yttre som inre, och Bjersjöholm utgör ingalunda något undantag från denna regel. Den gick rätt snart sin undergång till mötes. Redan vid tiden för planernas utförande och vid 1695 års syn voro bristfälligheterna påfallande ⁸⁰). Sjön, som ju egentligen endast var en mosse, torkade så småningom ut, gravarna igenfylldes, och snart stod allt på torra land ⁸¹). Pålningarna, som konserverats av vattnet, ruttnade, och de tjocka murarna satte sig. Ljunggren iakttog på sin tid förödelsen, och skrev, att "de handsbreda sprickorna, de i höga vågor gående murarna låta åskådarna frukta, att det hela när som helst kan störta samman" ⁸²).

Norra längan var den första, som revs. Detta skedde enligt Ljunggren år 1790, en uppgift, som emellertid torde vara felaktig, enär Hausswolff, som först på 1800-talet besökte platsen, beskrev borgen i komplett skick ⁸³). Sjön var emellertid redan på hans tid försvunnen. Vid en granskning av ägarelängden synes det troligast, att rivningen ägt rum omkring 1830, då gården i samband med ett ägareskifte under flera års tid stått obebodd ⁸⁴). Vid samma tillfälle har sannolikt även gaveldekoren försvunnit liksom trapptornet, som ej fanns kvar på Brunius' tid.

År 1890 var huvudbyggnaden så fallfärdig, att en rasering var oundviklig. Rivningen verkställdes med undantag för det ännu kvarstående östra hörnet, varom förut talats ⁸⁵). De övriga längorna

skulle med säkerhet ha gått samma öde till mötes, därest de ej år 1923 blivit föremål för en genomgripande yttre och inre restaurering⁸⁶⁾. Detta arbete fortgår alltjämt, sedan borgen försatts i brukbart skick, varför ständigt nya detaljer, som gömts under puts och påbyggnader, komma i dagen.

Restaureringen har främst gått ut på en konservering av murarna, omläggning av taken⁸⁷⁾ och ombyggande av skorstenarna. Vad som främst observeras är, att en ny gavel uppmurats på det från huvudbyggnaden kvarstående partiet, varvid som nämnts ett gemensamt sadeltak tillkommit⁸⁸⁾. Vidare har på norra längans gamla plats ett transformatorstorn samt en stuga för arbetsfolk uppförts (se fig. 5, 9 och 10). Dessa båda nybyggnader äro sammanbyggda med de gamla längorna och förenas med varandra genom en valvbåge. Fasadernas originella utsmyckningsdetaljer i form av bågfriser och blinderingar ha omsorgsfullt framtagits, och det kraftiga kvadermurverket i undervåningarna är befriat från puts.

När det gäller att fullt korrekt beskriva de kvarstående byggnadernas yttre och inre skick i våra dagar, äro givetvis nya uppmätningar ej blott önskvärda utan nödvändiga, och man avsåg tydligen en gång att utföra sådana⁸⁹⁾. Ehuru denna undersökning i främsta rummet är att betrakta som en skildring av Bjersjöholms ursprungliga tillstånd med stöd av de påträffade planerna, vilja vi likväl, med full vetskap om uppgiftens vanskligheter, söka skapa en åtminstone nöjaktig bild av borgens nuvarande utseende. Det sker, emedan en dylik beskrivning såsom en naturlig avslutning på denna uppsats ej bör saknas, och det sker även med hopp om overseende för den ofullständighet, som i brist på nya uppmätningar ej kan undvikas. De provisoriska mätningar, som gjorts på platsen, hava utförts dels för att kontrollera 1600-talsritningarna, dels för att i vissa fall komplettera dem. I det förra fallet läm-

nas ej några mått med mindre än att dessa väsentligt avvika från de i samband med beskrivningen av planerna redan uppgivna.

ÖSTRA LÄNGAN

Nedre
våningen

Byggnaderna ha i det inre undergått avsevärda förändringar. I östra längans nedre våning är *kyrkan* i huvudsak bevarad. Fönstret åt gården är visserligen igenmurat, men dess motsvarighet över altarets förutvarande plats har under de senaste åren upphuggits till sin ursprungliga storlek (fig. 6). Själva fönstret är $2,40 \times 1,20$ m, under det att fönsternischen inåt rummet har måtten $3,75 \times 1,60$ m.

Rummet söder om kyrkan har liksom fordom sin ingång från tvärgången. Ett nytt fönster har upphuggits från gården, under det att de två öppningar åt öster, som observeras på planerna, tyckas vara bibehållna i sitt ursprungliga skick. De hava karaktären av skottgluggar med de yttre måtten $1,0 \times 0,6$ m. och de inre $1,3 \times 0,9$ m. (fig. 7). Beträffande rummet är vidare att nämna, att en ny dörr brutits upp till kyrkan.

Tvärgången, som förr ledde ut till ön, är nu igenmurad i öster och spelar helt rollen av förstuga. Dess höjd tycks väl stämma överens med planernas mått, under det att valvbågen över själva ingången från gården är betydligt lägre (2,0 m.). I muren, omedelbart till vänster om entrén från gården, observeras en detalj, som icke finns angiven på planerna, förmodligen emedan den är av yngre datum. Det är en liten, mycket smal löntrappa (0,55 m. bred), som för upp till övervåningen och utmynnar strax intill ett av gårdsfönstren. Dess övre öppning är sedan flera år tillbaka igenmurad. Denna förbindelse är av största intresse, då ju ingen officiell passage existerade mellan våningarna.

Utrymmena söder om tvärgången ha undergått betydande för-

ändringar. Nu finnas här två rum, åtskilda av en i modern tid uppförd mur. Båda hava egna ingångar och stå ej i förbindelse med varandra. Till det nordligaste kommer man genom en dörröppning från gången, under det att den ursprungliga entrén från gårdsplanen blivit fönster. Åt öster finnas två fönster, vilka äro rätt stora och synbarligen ej ursprungliga i sitt nuvarande skick, åtminstone ej det ena av dem, som enligt planerna endast var en trång glugg.

Det andra av de båda rummen gränsar in till det från gamla huvudbyggnaden resterande partiet och har en ny ingång från gården. Det upplyses av ett fönster av i det närmaste samma format (yttre mått $1,0 \times 0,95$ m.) som de små skottgluggarna i kammaren närmast kyrkan. Det torde således även vara ursprungligt.

Övervåningen Övre våningen har undergått betydligt större förändringar än den nedre. Rummen ovanför kyrkan ligga liksom under 1600-talet något högre än våningens övriga delar. De hava var sin ingång med en liten trappa. Bakom det östra finns ett litet skafferi, i vars yttervägg det ursprungliga hemlighuset ännu är bevarat. Det är dock utåt igenmurat. De ursprungliga fönstren finnas ännu kvar, och därtill äro två nya upptagna i den mur, som fordom gränsade till den rivna norra längan.

De två stora rum, som ursprungligen upptogo den övriga delen av denna våning, ha nu uppdelats i fyra mindre kamrar, belägna vid sidan om en längs hela gårdsfasaden löpande korridor.

Av gårdsfasadens ursprungligen sex fönster finnas endast två bevarade. Tre äro igenmurade, vilkas nischer återfinnas i form av garderober, ett har omändrats till dörr, varifrån en fritrappa för ner till borggården. Två nya fönster ha i stället upptagits.

Av ytterfasadens ursprungligen fem fönster äro fyra bevarade



Fig. 9. Västra längan från sydost. Observera till vänster murresterna från gamla huvudbyggnadens västra del. Längst till höger det nybyggda transformator tornet.

Foto: Carlborn. Ystad.

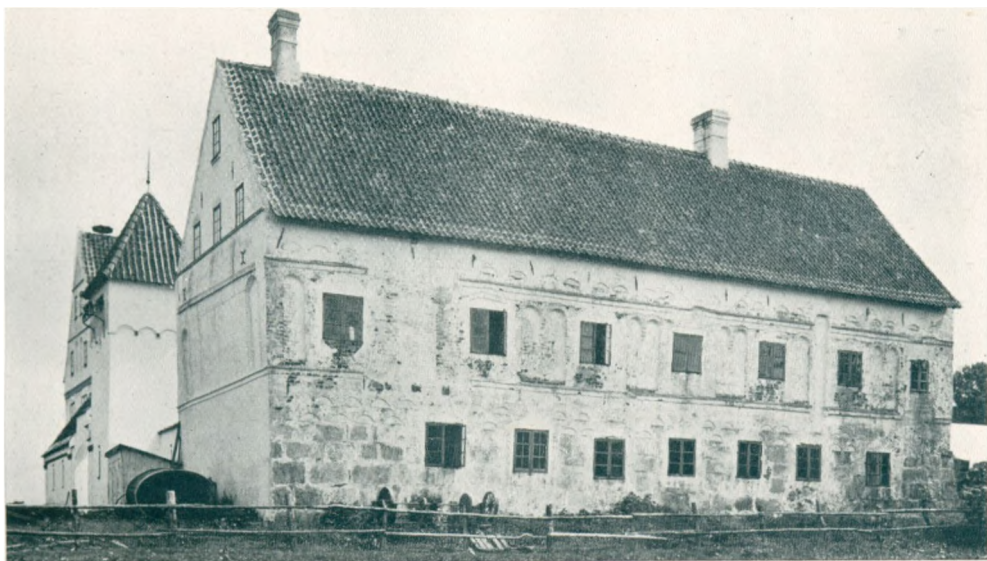


Fig. 10. Västra längan från väster. Observera i övre våningen den gamla festsalens bevarade fönsterrad.

Foto: Carlborn. Ystad.

och ett igenmurat. Nischen återfinnes dock. Två nya fönster ha tillkommit.

Fönstrens storlek är i denna våning normal (1,20 m. breda), varför rummen äro väl upplysta. Det kan synas som vore sådana fönsteröppningar alltför stora i en befäst borg och således ej ursprungliga, men då måttet ifråga väl stämmer överens med planerna torde så ej vara fallet ⁴⁰).

Murarnas tjocklek i längans båda våningar stämmer väl överens med planerna.

RESTERNA AV HUVUDBYGGNADENS ÖSTPARTI

Det resterande partiet från den gamla huvudbyggnaden, det utan tvivel intressantaste av det nu bevarade, avviker så till vida från planerna, som murarna här äro betydligt grövre än dessa angiva.

I källarvåningen är tjockleken åt öster och söder 1,80 m. samt åt väster (förutvarande porten) 1,90 m. I övervåningen äro murarna i norr och öster 1,40 m. och åt söder 1,70 m. I väster är väggen ny.

Källaren

I nedre våningen är den s. k. *vinkällaren* med sin ursprungliga ingång från porten väl bevarad. Endast en av gluggarna är igenmurad. Taket, om vars utseende man på planerna ej får någon riktig klarhet, består av två parallella tunnvalv åtskiljda av en genom två rundbågiga öppningar genombruten mur. Härigenom har i rummets mitt den på planen synliga — i genomskärning korsformiga — pelaren bildats ⁴¹).

Källargluggarnas yttre dimensioner äro 0,50 × 0,55 m., alltså betydligt mindre än i östra längan.

I muren till höger om nedgången till vinkällaren finns ett av de förut omtalade fängelserummen bevarat. En liten dörr (0,70 ×

1,60 m.) för in i rummet, som är 2,60 m. långt, 0,80 m. brett och 1,90 m. högt. På kortsidorna finnas två små nischer.

Övervåningen Till övre våningen kommer man genom en nyupptagen trappa med entré till vänster om källardörren. Våningen, som upptager $\frac{2}{3}$ av den gamla frustugan (östra delen av detta rum, som låg över inkörsporten, försvann genom rivningen), är nu indelad i tre rum och förstuga. Från den senare leder en nyupptagen dörr in i östra längan. Den ursprungliga genomgången är emellertid även bevarad, men användes ej. Alla de gamla fönsteröppningarna finnas kvar. De äro liksom i östra längan rätt stora, men överensstämman med planerna. Murarnas tjocklek är påfallande och skiljer sig som nämnts högst väsentligt från borgens övriga partier (fig. 8).

RESTERNA AV HUVUDBYGGNADENS VÄSTPARTI

Grunden till den del av södra längan, som låg väster om porten, är på alla sidor bevarad och kan ännu ses i sin fulla utsträckning. Murarna kvarstå till drygt en meters höjd i söder och öster. På den plats, där västra längan tillstöt, nå de 3 m. (fig. 9). Västra gaveln kvarstår även till betydligt över manshöjd. Dess kvaderstensmurverk är välbevarat. Vid skarven mellan denna gavel och västra längan observeras grundstenarna till en latrintrumma, tillhörande det hemlighus, som fanns i Sommarsalen (se fig. 3).

Källrarnas nivå kan även iakttagas enär några fyllningar ej gjorts. Den ligger på samma plan som vinkällarens och således betydligt lägre än borgens övriga byggnader.

VÄSTRA LÄNGAN

Västra längan erbjuder, om man undantager den festsal i övre våningen, som en gång funnits, mindre intresse. Stora förändringar

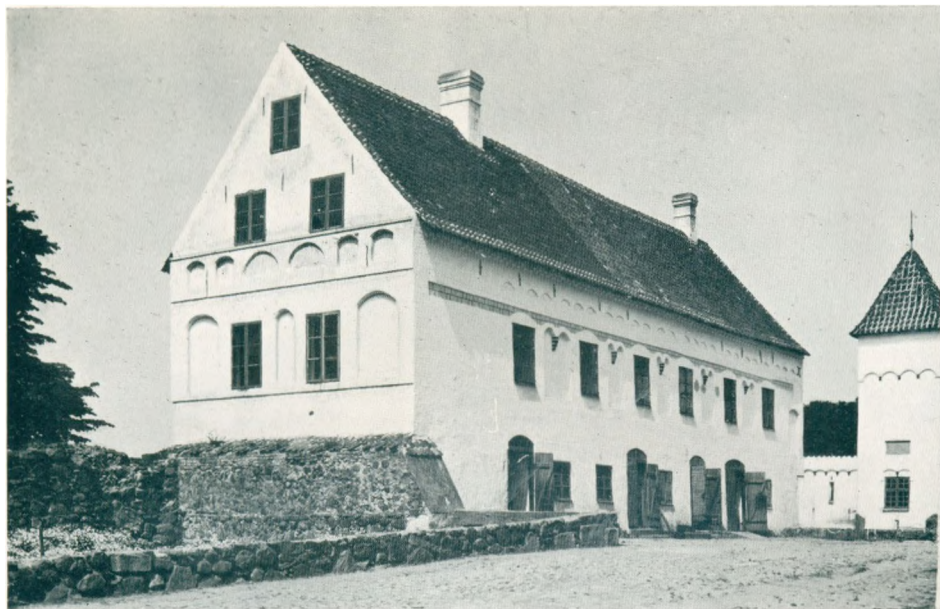


Fig. 9. Västra längan från sydöst. Observera till vänster murresterna från gamla huvudbyggnadens västra del. Längst till höger det nybyggda transformator tornet.

Foto: Carlborn. Ystad.

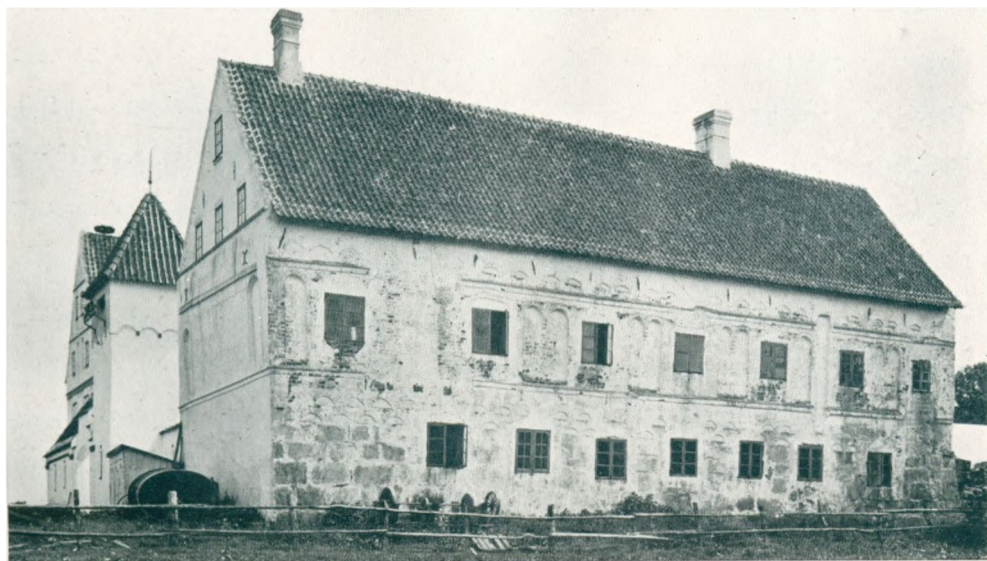


Fig. 10. Västra längan från väster. Observera i övre våningen den gamla festsalens bevarade fönsterrad.

Foto: Carlborn. Ystad.

hava emellertid ägt rum även i detta hus. Det nordligaste rummet har bibehållits i sin gamla storlek med två ursprungliga fönster. Ingången från gården har ändrats till fönster och en ny dörr upptagits vid sidan därom. Rummet näst intill är förstorat och har tre fönster åt väster, varav det nordligaste ursprungligen varit hemlighus. Åt gården har detta rum två fönster och en dörr. Ännu en fönsteröppning närmast intill norra rummet har funnits. På dess plats har i senare tid en dörr med en trappa till övervåningen tillkommit.

Våningens sydligaste del består nu av två rum och en förstuga med trappa till övervåningen. På dörrens plats (åt gårdssidan) fanns förut en trång glugg, som upplyste köket. Åt väster är ett ursprungligt fönster bevarat.

Till övervåningen föra två nyss omtalade, i modern tid tillkomna trappor. Den ursprungliga entrén, som med sin övertäckta fritrappa låg i längans nordöstra hörn, är nu igensatt men kan tydligt skönjas i murverket. Festsalen finns ej längre kvar. Den har uppdelats i ett magasin, som i det närmaste upptar byggnadens halva längd, och i ett flertal mindre rum, alla tillkomna på senare tid. Med tanke på att våningen tidigare varit oavdelad förtjäna emellertid dessa nyanordningar ingen uppmärksamhet. Vad som emellertid bör omnämnas är, att den ursprungliga salens samtliga 13 fönster bevarats (fig. 9 och 10). Endast två nya hava tillkommit, men i den mot gamla huvudbyggnaden gränsande gaveln, varför salbyggets fasader ännu kunna ses i sitt ursprungliga skick. Fönsterna (fig. 11) äro som sig bör stora och höga ($1,30 \times 1,70$ m.) med ståtliga, välvda nischer ($1,60 \times 2,75$ m.).

LADUGÅRDARNA

Till sist vilja vi med några ord beröra ladugårdarnas eller förborgens öden. Åren 1768 och 1770 ersattes de södra korsvirkeslängorna av nya. År 1850 nedbrunno alla ekonomibyggnaderna men återuppfördes samma år ⁴²⁾. På nuvarande ägarens tid ha vittomfattande förbättringar vidtagits, men ehuru ladugårdarna än i dag ligga på den ursprungliga platsen, tycks i den nuvarande anläggningen ej ingå något från borgens byggnadstid.



Fig. 11. Fönsternisch från gamla festsalen.

Foto: Carlborn, Ystad.

A N M Ä R K N I N G A R

1) Bjersjöholms namn förekommer i flera variationer: Birseholm, Biersseholm, Bjersejöholm, Bjersjöholm och Bergsjöholm. Namnet är tydligen skapat av de tre därvarande terrängföremålen berget (kullen), sjön och holmen, på vilken borgen låg. Som socknens namn fortfarande skrives Bjersejö och det försvenskade Bergsjöholm är ett modernt påfund, har jag funnit det riktigast att bibehålla den äldre, sammandragna formen Bjersjöholm.

2) H. H. v. Schwerin, *Skånska Herrgårdar efter Roskildefreden*. Lund 1932.

3) Johan Hintzkes tyska relation (i Riksarkivet) finns i översättning tryckt i "*Skånska samlingar*" för år 1872.

4) C. G. Brunius, *Konstanteckningar under en resa till Bornholm år 1857*. Lund 1860. Sid. 36—37. — *Skånska Herregårdar*, tecknade af Fr. Richardt, beskrifna af G. Ljunggren, Del I. Lund 1852—63.

5) *Skånska borgar* i uppmättningsritningar, fotografiska avbildningar samt beskrivande text utgivna av August Hahr. Stockholm 1922. — P. A. Olsson, *Skånska Herreborgar ur synpunkten av de fortifikatoriska anordningarnas betydelse för arkitekturen*. Lund 1922.

6) Prospector af åtskillige märkvärdige Byggnader etc. år 1680 aftagne, ritade och samlade af Ingeniör Capitain Burman men nu til det Almännas tjenst, förnyade och med Kongl. Maj:ts allernådigste Privilegio på Trycket utgifne af Abraham Fischer. Stockholm 1756.

7) Krageholms arkiv.

8) Chr. Hartung står upptagen som författare till en karta över Kristianstad, upptagen under n:r 380 i R. Josephsons, *Svenska Stadskartor och stadsplaner* intill 1800-talets början. Göteborg 1923.

9) De Königsmarckska papperna ingå i det i Riksarkivet deponerade Rydboholmsarkivet.

10) Syn den 7 nov. 1695. Kammarkollegium, Stockholm.

11) Magnus Gabriel De la Gardie ärvde Bjersjöholm år 1675 efter Ebba Brahe (Kammarkollegii ersättningsakt n:r 213).

12) A. Hahr, *Konst och konstnärer vid Magnus Gabriel De la Gardies hof*. Uppsala 1905 (Skrifter utgifna af K. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Uppsala. IX. 4.).

13) Kammarkollegii ersättningsakt n:r 213.

14) Synen från år 1695 lämnar endast måttsuppgifter för ladugårdarna, och planerna ange blott rumshöjden i borgens olika våningar. För att kunna lämna de

nödvändiga upplysningar rörande de olika byggnadernas storlek, murarnas tjocklek och rummens höjd etc., som erfordras, ha samtliga mått (med undantag för rums-höjden) tagits med hjälp av de planerna åsatta skalorna, varvid alnemåttet förvandlats i meter. Ehuru därvid förfarits med största noggrannhet, kan dock en fullständig exakthet givetvis ej garanteras. De största måtten (över 10 m.) ha beräknats på 0,5 m. när, och de mindre (upptill 10 m.) på 0,1 m. när. Beträffande de nu försvunna byggnadspartierna är detta förfaringssätt det enda möjliga. De uppmätningar, som gjorts av de bevarade längorna, ha för övrigt visat, att planerna med smärre, längre fram nämnda undantag, torde vara fullt korrekta.

15) Björn Kaas, Danmarks Rikes råd (död 1581), herre till Starupsgaard, Vangkjær m. fl. gods i Danmark, var son till Niels Kaas och Anna Bjørnsdatter Bjørn (vapnen till vänster på stenen). Han fick Bjersjöholm genom sitt gifte med Christence Nielsdatter Rotfeld (död 1601), dotter till Niels Jensen Rotfeld och Anne Nielsdatter Høeg Banner (vapnen till höger på stenen).

16) Murarna till höger och vänster om porten visa dock, på grund av de insparade fängelserummen, den ojämförligt största tjockleken (1,8 m. öster om valvet, 2,7 m. väster därom).

17) P. A. Olsson a. a. — C. G. Brunius a. a. — Det kan här anföras, att denna kyrka, vars existens ingen hittills påvisat, tydligen givit upphov till diverse fabler. I A. C. Psilander, Ystads historia sid. 284 (Ystad 1858) meddelas, att Bjersjöholm fordom varit kloster, och att en nunna skulle vara inmurad i en vägg därstädes. Ljunggrens berättelse om, att en kyrka skulle ha nedbrutits för att leverera material till borgens uppförande, tycks även vara en förvanskad sägen, och Hintzke gör en tydlig förväxling, då han berättar, att en vacker kyrka låg på en ö i sjön.

18) Enl. meddelande av en vid gården anställd var denna Kristusbild placerad i en trappa i huvudbyggnaden. Som emellertid trapptornet, den ursprungligen enda passagen, vid den tiden var rivet, är det här fråga om en *senare* tillkommen anordning, varför bildens placering ej får anses ursprunglig.

19) Syn vid Tunbyholm 8 maj 1694 (Kungl. Kammarkollegium). — Syn vid Torup 23 juli 1694 (Uppsala universitetsbibliotheks handskriftssamling. Topografica, Skåne). Vid detta slott förekommer även enl. den här nämnda synen ett rum kallat "blåstugan", vartill någon motsvarighet emellertid ej iakttagits.

20) Benäget meddelande av Intendenten Fil. Dr G. J:son Karlin.

21) P. A. Olsson a. a. sid. 35.

22) A. Hahr a. a. sid. 19.

23) Porttornet och porten torde ha sin främsta motsvarighet i den lilla portbyggnaden vid Borgeby. Det smala valvet med sina i murarna insparade fängelserum samt nedgången till källaren återfinnes där exakt. Murarnas skal av regelbundna gråstenskvadrer återfinnes även. Likhetera äro så frappanta, att det äldre Borgeby rent av skulle kunna anses som en direkt förebild.

24) Med Krageholms kyrka avses ej den nuvarande, från 1700-talet stammande, utan ett kapell i den rivna fjärde längan.

25) A. Hahr a. a. sid. 6.

26) Vi vilja här än en gång betona, att Bjersjöholm rätteligen bör betecknas som

fyrklädd anläggning men knappast som *fyrklädd borg*. Som *borg* kan endast huvudbyggnaden anses, varför Bjersjöholm främst bör räknas till Hahrs typgrupp II.

27) P. A. Olsson a. a. sid. 78.

28) P. A. Olsson a. a. sid. 144 jämf. med sid. 78 och fig. I å sid. 79.

29) A. Hahr a. a. sid. 11.

30) Enligt Hintzkes relation hade borgen lidit mycket under kriget.

31) Att gravarna verkligen igenfylts kan man se därav, att marken närmast borgen är jämn och utan fördjupningar. Kanalerne lågo nämligen tätt inpå byggnaderna.

32) Ljunggren a. a.

33) J. O. v. Hausswolffs Anteckningar om skånska herrgårdar (Landsarkivet i Lund). — Kammarherre von Hausswolff (1766—1854) ägnade sig efter sitt avsked från det militära (1802) huvudsakligen åt författandet av en skånsk herrgårdshistoria och besökte under 50 års tid provinsens samtliga herrgårdar.

34) Enl. Ljunggren ägdes Bjersjöholm under åren 1826—30 av fru Cocks arvingar. Ingen av dessa tycks ha bott där. År 1830 bytte gården ägare.

35) Meddelande av en vid gården anställd, som själv deltagit i rivningsarbetet, vilket började i mars 1890 och pågick hela året.

36) Vid restaureringen har den danske arkitekten Torkel Møller medverkat.

37) Härvid ha de gamla teglen använts.

38) I östra längans sydgavel har den förut omtalade vapenstenen samt Kristus-bilden inmurats.

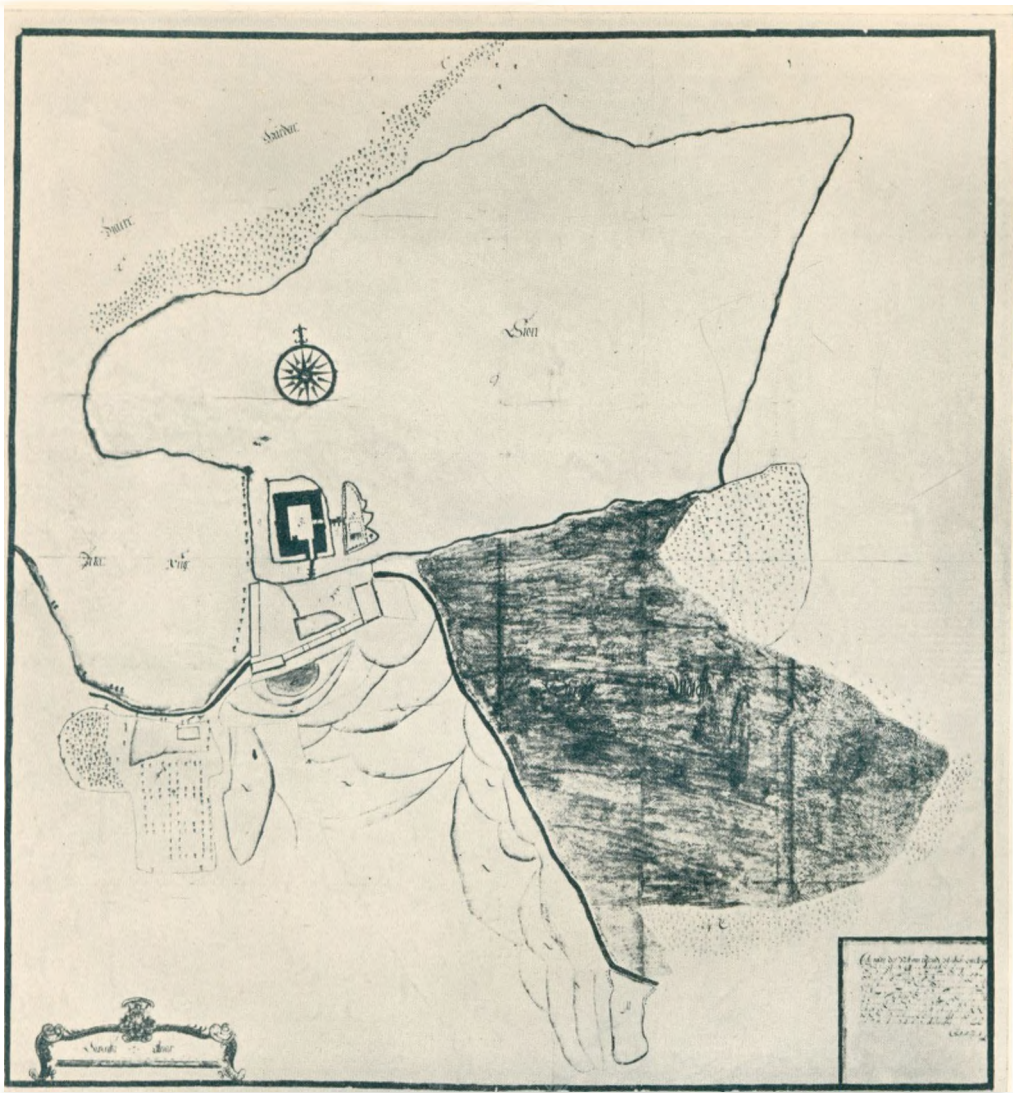
39) A. Hahr a. a. sid. 11: "De intressanta resterna av Bjersjöholm skola bli föremål för närmare undersökning och uppmätning."

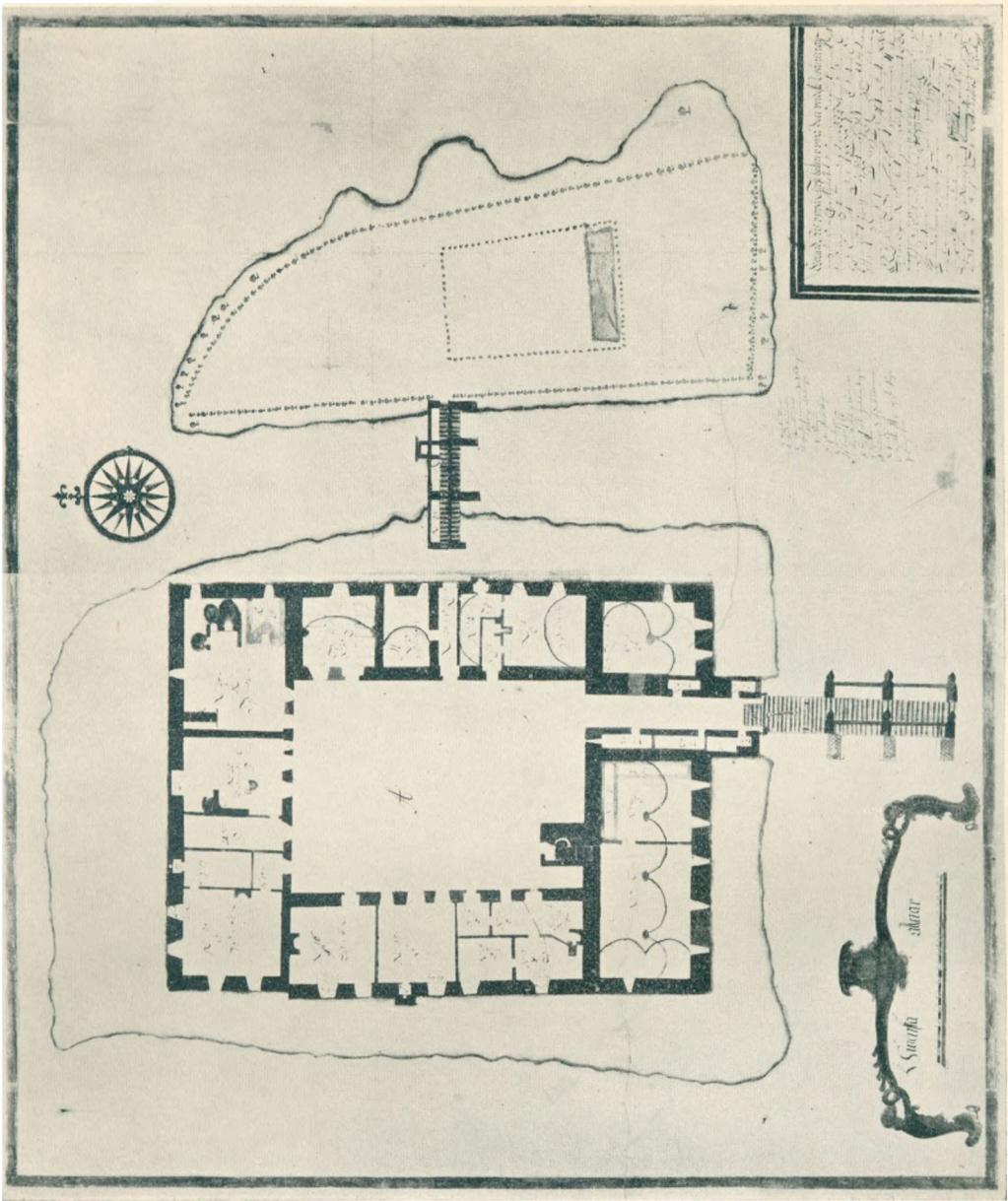
40) På Fr. Richardts litografi i Ljunggrens a. a. äro fönsterna påfallande smala, men detta är ett genomgående fel, som observeras på de flesta av denne konstnärs bilder.

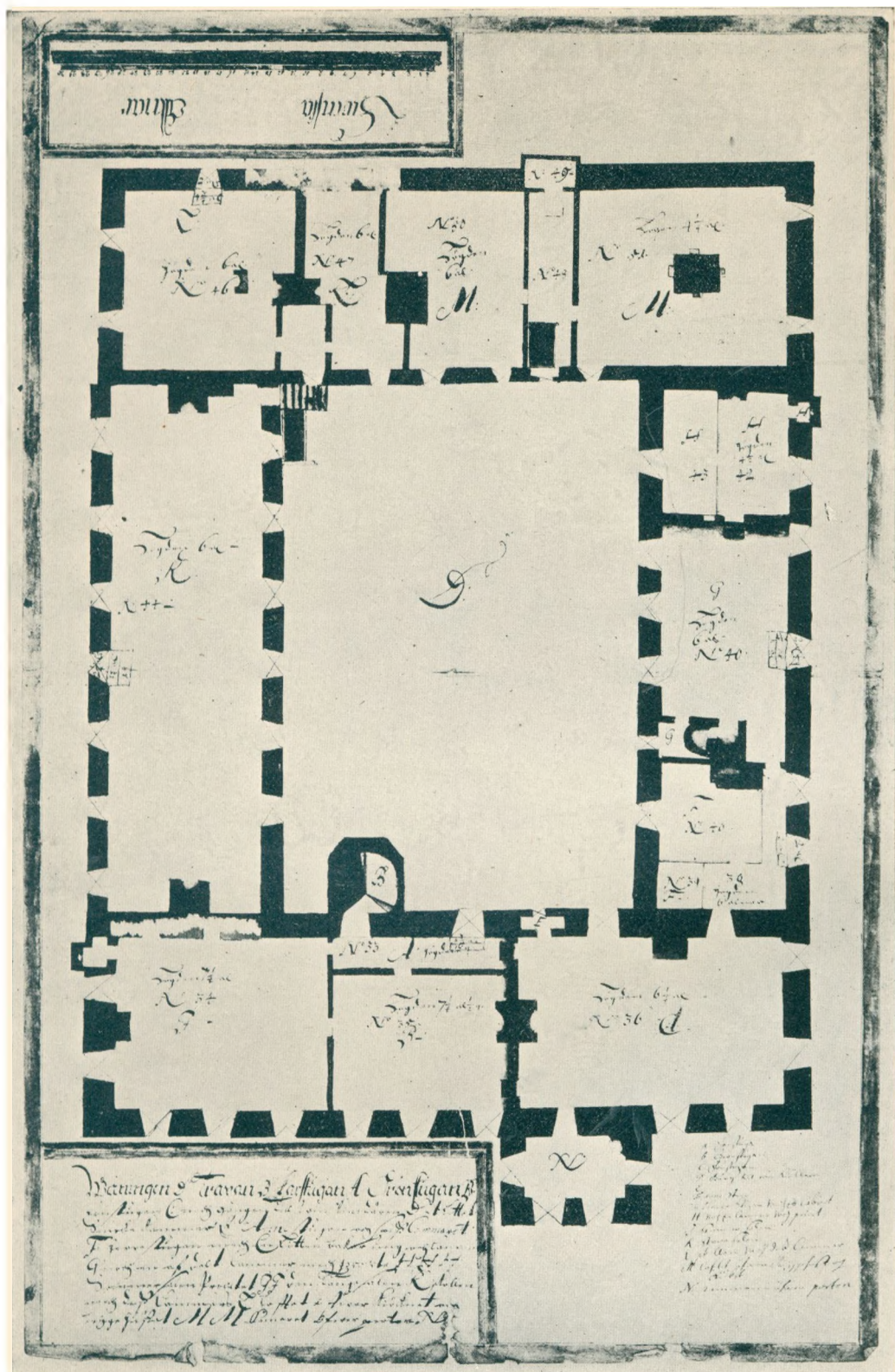
41) Ett hål i norra muren vittnar om, att den omtalade lönntrappan mellan frustugan och källaren verkligen existerat. Dess plats stämmer med de gamla planerna. Öppningen i rummet ovanför är emellertid igenmurad.

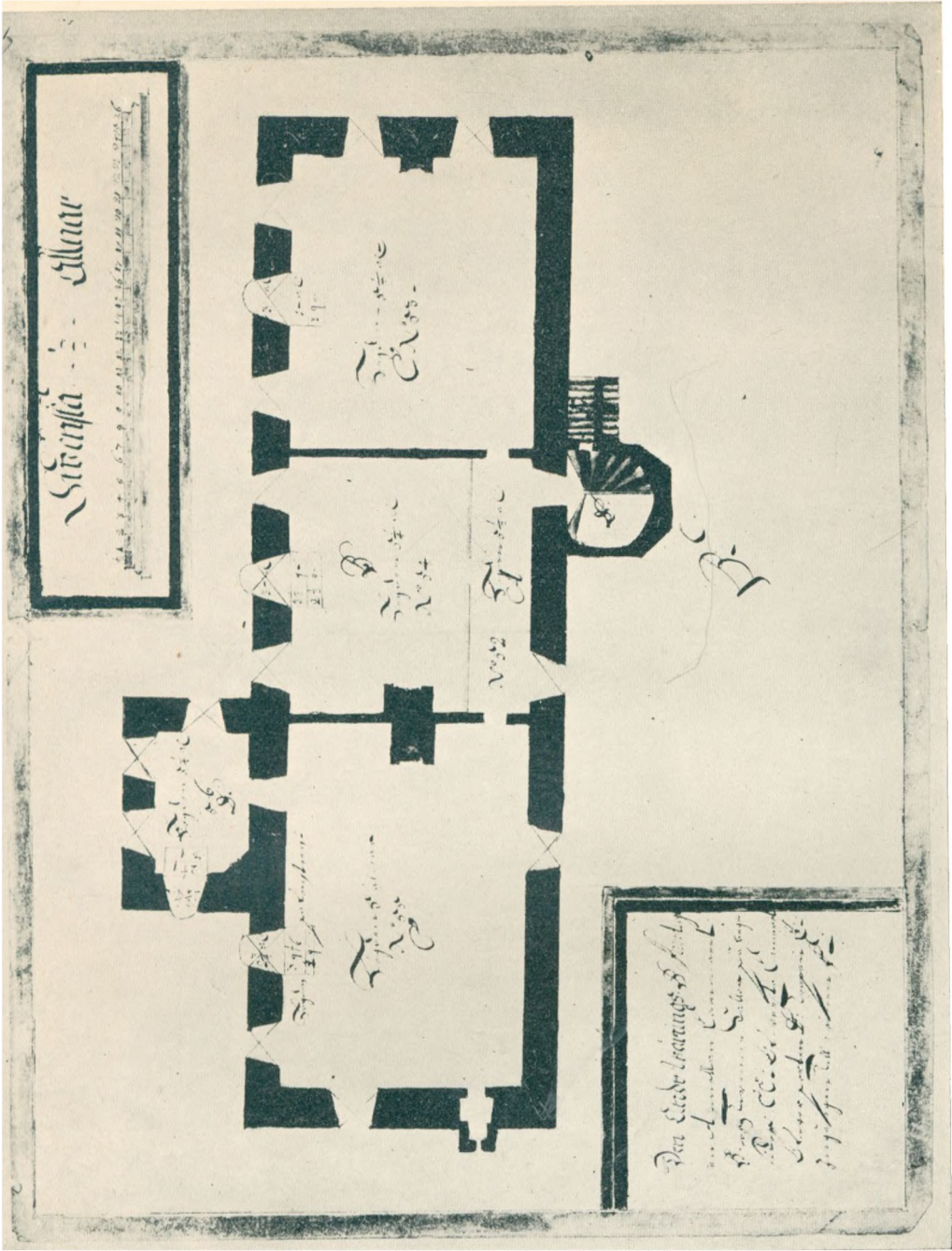
42) Ljunggren a. a.

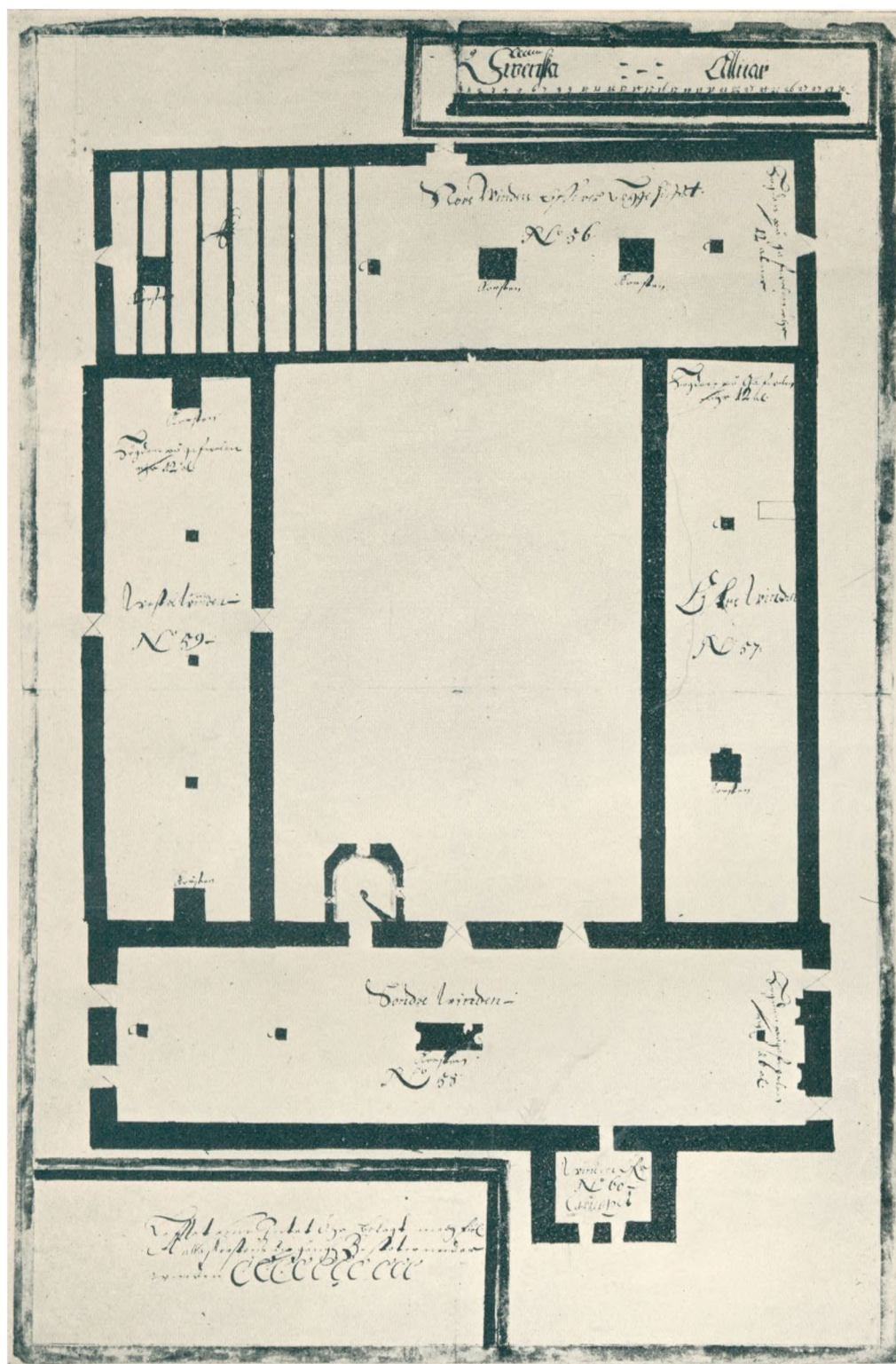
S. 9 r. 5 nedifrån står består, visserligen	läs består visserligen
S. 11 r. 2 ,, ,, (1,7 m.)	,, (1,4 m.)

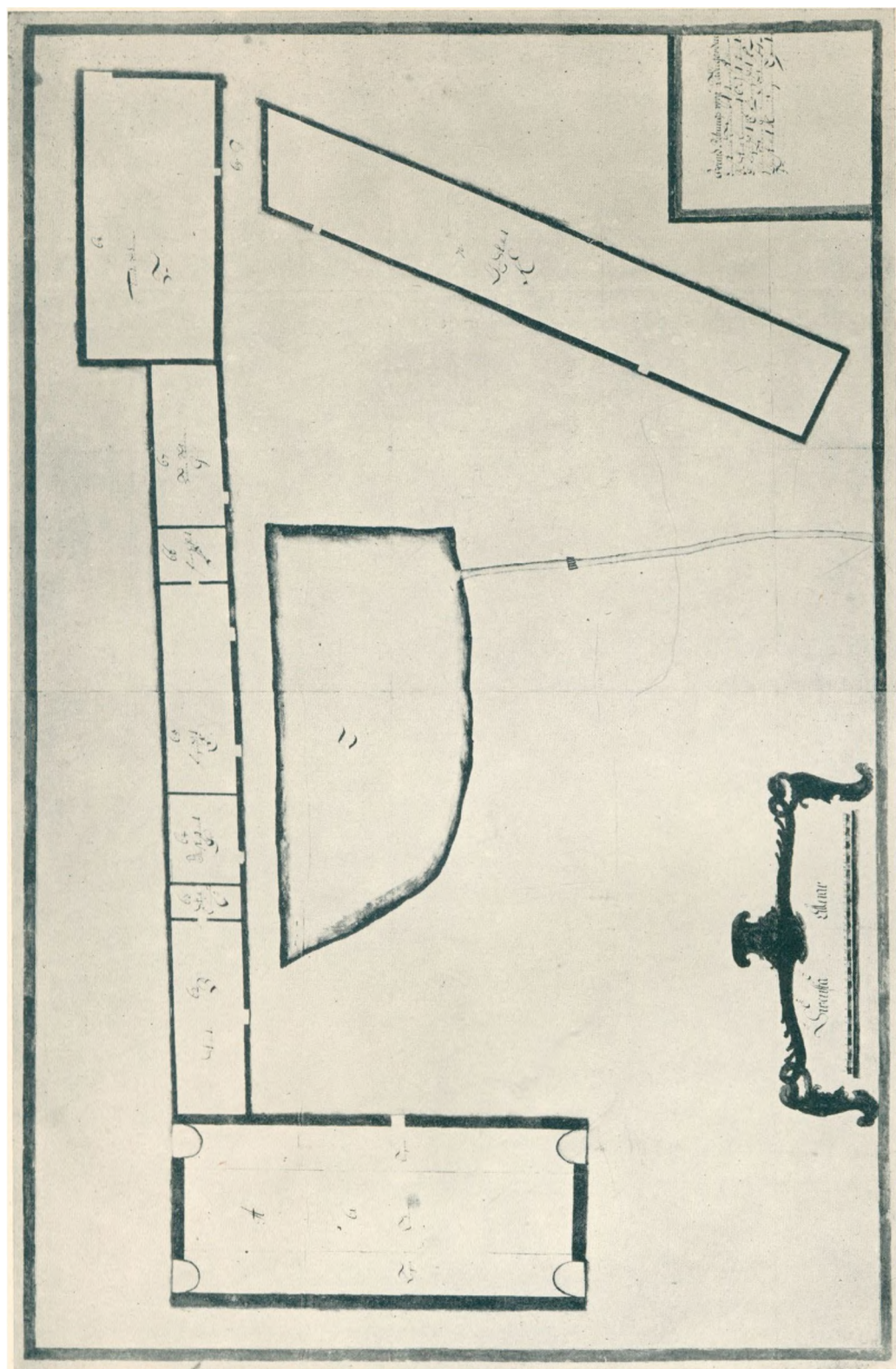












Aktiebolaget
Skånska Centraltryckeriet
Lund 1933